

DOI: 10.26565/2310-9513-2022-15-08

УДК 379.851

РОЗВИТОК ТУРИЗМУ В КРАЇНАХ ЗАХІДНОГО ПРИЧОРНОМОР'Я (РУМУНІЯ ТА БОЛГАРІЯ) ТА ЇХ СПІВРОБІТНИЦТВО З УКРАЇНОЮ

Волкова Ірина Ігорівна

ст. викладач кафедри туристичного бізнесу та країнознавства

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

м. Свободи, 6, м. Харків, Україна, 61022

e-mail: volkova@karazin.ua**Парфіненко Анатолій Юрійович**

канд. істор. наук, доцент,

завідувач кафедри туристичного бізнесу та країнознавства

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

м. Свободи, 6, м. Харків, Україна, 61022

e-mail: parfinenko@karazin.uaORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5951-0230>

Актуальність роботи полягає в інтеграційних процесах України та Західно-Чорноморських держав Болгарії та Румунії, сучасного стану та тенденцій розвитку міжнародної туристичної діяльності цих країн. Предметом дослідження в статті є розвиток туризму в країнах Західного Причорномор'я. Мета полягає у дослідженні співробітництва України з країнами Західного Причорномор'я у сфері туризму. Завдання: дослідження видів туризму та рекреаційно-туристичних ресурсів, туристичної інфраструктури та діяльності Румунії та Болгарії і співробітництво їх з Україною. Використовуються загальнонаукові методи: факторний аналіз для формалізації причинно-наслідкових взаємозв'язків досліджуваних факторів впливу туристичних ресурсів на розвиток видів туризму системний аналіз для визначення розвитку туристичної інфраструктури та діяльності. В статті розглядаються види туризму та рекреаційно-туристичні ресурси Румунії та Болгарії, на базі яких вони розвиваються. Країни володіють значними природними, природно-антропогенними, культурно-історичними ресурсами, які сприяють розвитку рекреаційно-оздоровчого купально-пляжного, культурно-пізнавального, лікувально-оздоровчого бальнеологічного, гірськолижного, екологічного, пригодницького та екстремального туризму. В роботі був проведений аналіз розвитку туристичної інфраструктури і туристичної діяльності країн. Проводився аналіз готельно-ресторанного господарства обох країн. Воно досить розвинуте, особливо в Болгарії. Далі аналізується туристична діяльність, туристичні потоки, доходи від туризму. Висвітлене співробітництво України з країнами Західного Причорномор'я. Отримано такі результати: на основі проведеного аналізу розвитку туризму в країнах Західного Причорномор'я виявлені умови для співробітництва України з ними. Висновки: Україна та країни Західного Причорномор'я мають всі умови для міжнародного співробітництва в сфері туризму.

Ключові слова: види туризму, туристичні ресурси, туристична інфраструктура, туристична діяльність, міжнародне співробітництво.

Постановка проблеми. Міжнародний туризм займає в системі світогосподарських відносин і загальнолюдських цінностей особливе місце по своєму універсальному впливу на розвиток світової спільноти. Міжнародна індустрія туризму є одним з найважливіших економічних секторів, вона впливає на економічний, культурний і соціальний розвиток регіонів і країн світу. Ми можемо спостерігати тенденцію до зростання впливу його на формування ВВП. Розвиток міжнародної економіки та підвищення рівня добробуту людей сприяє підвищенню попиту на туристичні послуги і їх різноманітність. Ця тенденція надає проблемі розвитку туризму

актуальність, а дослідженню – наукове і практичне значення.

Україна поки що не належить до світових лідерів за показниками розвитку міжнародного туризму, проте особливості її географічного положення, природного потенціалу створюють можливості для інтенсивного розвитку багатьох видів внутрішнього та іноземного туризму. Тому актуальним є аналіз інтеграційних процесів України та західночорноморських держав, Болгарії та Румунії, а також оцінка сучасного стану та тенденцій розвитку міжнародної туристичної діяльності України в ретроспективі аналізу європейського туристичного рин-

ку на прикладі Болгарії і Румунії, що може сприяти підвищенню конкурентоспроможності туристичної галузі України та приведе її до світових стандартів.

Особливу увагу дослідженню різних питань євроінтеграції туристичної сфери приділено в працях вітчизняних вчених. Зокрема, О. Краєвська та Ю. Присяжнюк аналізують політико-правові аспекти співпраці України та ЄС у сфері туризму [6]. Соціально-економічне співробітництво між ЄС та Україною у туристичній сфері розглядає В. Яровий. Вивчали туристичний потенціал та співробітництво Причорноморських країн закордонні вчені: Горбунова О.В. та Михайлін А.Н.

Аналіз останніх публікацій. Інформаційною базою при написанні роботи слугували статті: Горбунової О.В. «Сучасний стан туристичного сектору Болгарії», Кучеренко В.С. «Рекреаційно-туристичні ресурси Румунії як основа для розвитку туризму», книга Башкатова Б.І. «Міжнародна статистика», офіційний сайт Евростату, Національний інститут статистики Румунії та Болгарії, офіційний сайт Міністерства туризму Болгарії.

Мета роботи – дати оцінку міжнародній туристичній співпраці між Україною, Болгарією та Румунією як чиннику європейської інтеграції.

Виходячи з поставленої мети в роботі зазначено наступні **завдання**: охарактеризувати рекреаційно-туристичні ресурси та види туризму Болгарії та Румунії; проаналізувати їх туристичну інфраструктуру та туристичну діяльність; розглянути умови міжнародного туристичного співробітництва України з Болгарією та Румунією в контексті європейської інтеграції.

Виклад основного матеріалу. Країни Румунія та Болгарія є країнами Південно-Східної Європи та Причорномор'я, а також входять до складу ЄС.

Республіки Болгарія та Румунія володіє значними природними, природно-антропогенними, куль-

турно-історичними ресурсами, які сприяють розвитку рекреаційно-оздоровчого купально-пляжного, культурно-пізнавального, лікувально-оздоровчого бальнеологічного, гірськолижного, екологічного, пригодницького та екстремального туризму.

Теплий клімат та воді Чорного моря сприяють розвитку купально-пляжного рекреаційно-оздоровчого туризму. Клімат обох країн помірно-континентальний, на півдні Болгарії середземноморський. Середня температура липня +20 °С до +23 °С, кількість опадів на узбережжі 300-400 мм в рік. Вміст солі в Чорному морі незначний (в прибережних водах – 16-17‰), а припливи і відливи невеликі. Влітку середня температура води дорівнює 22-24 °С, а в дрібних частинах і до 26 °С, що робить її особливо приємною для купання.

Уздовж Чорноморського узбережжя Румунії тягнуться широкі піщані пляжі, в деяких місцях ширина їх досягає 500 м. Туристичний сезон триває з другої половини травня і до жовтня. Для Чорноморського узбережжя Болгарії характерна велика пляжна смуга, переміжна прямовисними скелями. Чорноморське побережжя вважається найбільшим курортним регіоном. Протяжність берегової лінії країни 378 км, на якій є 209 пляжів загальною площею 16 км².

Основні морські курорти Румунії – Мамає, Мангалія, Юпітер, Костінеști і комплекс Олімп-Нептун. Всі пляжі цих курортів були удостоєні Блакитного прапора ЄС, які відповідають євростандартам.

Головними купально-пляжними центрами Болгарії на Північному узбережжі Чорного моря є Балчик, Албена, Каварна, Золоті Пески і Олена, Рів'єра і на Південному узбережжі Сонячний берег, Несебр, Обзор, Созополь [20].

Рельєф Болгарії різноманітний: рівнинні і горбисті землі займають близько 70% суші, гори –

Рис. 1. Головні приморські курорти Румунії та Болгарії

близько 30%. В Румунії ж навпаки Майже 2/3 території країни займає Карпатська гірська система. Найвища точка румунських Карпат – г. Молдовяну (2543 м). Завдяки гірським масивам обидві країни мають сприятливе положення для розвитку екологічного, гірськолижного, спортивного та екстремального видів туризму. Тривалість лижного сезону Болгарії на середньо-високих і високогірних курортах близько 130 днів. Найбільші гірськолижні курорти Болгарії розташовуються на висоті від 900 до 2600 метрів над рівнем моря, серед них можна виділити: Банско, Боровець, Пампорово, Вітоша [3].

Серед туристичних ресурсів важливе місце займають бальнеологічні ресурси Болгарії та Румунії. В Болгарії понад 530, а в Румунії понад 1500 мінеральних джерел та родовища лікувальних грязей. В обох країнах є термальні води, вуглекислі, сірководневі, в Румунії залізисті, кременисті, миш'яковмісні, в Болгарії вуглеводневі, йодировані, бромис-

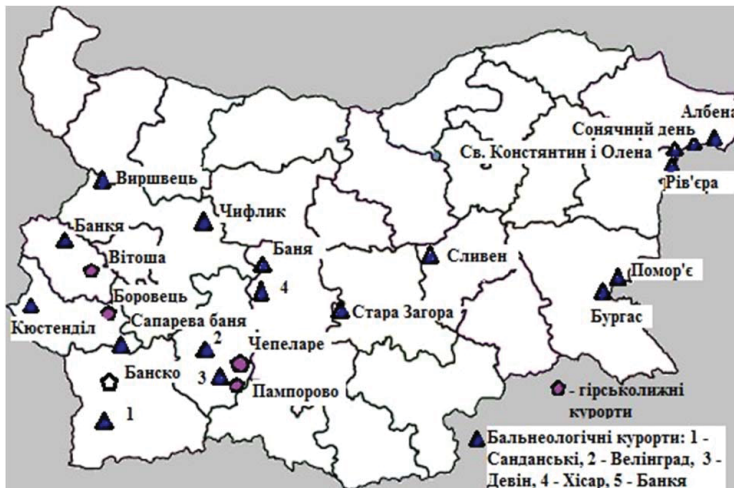

Рис. 2. Бальнеологічні та гірськолижні курорти Румунії

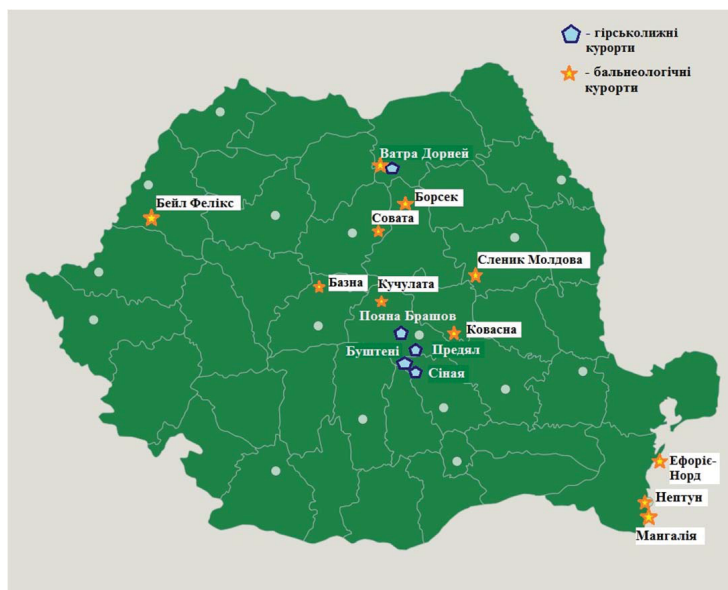

Рис. 3. Бальнеологічні та гірськолижні курорти Болгарії

ті. В обох країнах є лікувальні грязі. В Румунії також соляні шахти, озера з лікувальною солоною водою. На базі цих ресурсів в Румунії близько 200 пунктів в режимі бальнеологічних курортів, а в Болгарії 38 бальнеологічних курортів, 15 кліматичних морських і 48 кліматичних гірських курортів. На цих курортах лікують хвороби опорно-рухового апарату, бронхо-легеневі, шлунково-кишкові, шкірні, невралгію, серцево-судинні. В Румунії гінекологічні захворювання, а в Болгарії нирково-урологічні, ендокринні, захворювання печінки і жовчних шляхів [2,7].

Основні бальнеологічні курорти Румунії: Мангалія, Нептун, Ефорі-Норд, Ковасна, Сленік-Молдова, Ватра Дорней, Борсек, Геркулан, Бузія, Совата, Базна,

Окна Сібіулуї, Бейл Фелікс, Туснад, Каліманешті і Говора [2].

Серед найпопулярніших бальнеологічних курортів Болгарії можна виділити наступні: Кюстенділ, Мерічлері, Овча-Купел, Слієенські, Старозагорські та Хасковські-Мінеральні-Бані, Хісаря; бальнеогрязьові – Баня, Бургаські Мінеральні Бані; бальнеокліматичні – Ванкя, Беркоєця, Виршец, Горна-Баня, Нереченські-Бані, Стрелча, Тузла, Шабло (Рис. 3). Мінеральне джерело з найбільшою температурою в Європі у $+91,50^{\circ}\text{C}$ знаходяться у Болгарії – Сапарева-Баня.

На території Болгарії та Румунії знаходиться ряд природоохоронних зон, багато з яких користуються незмінною популярністю у туристів. У Карпатах ростуть найчистіші і не зіпсовані ліси в Європі, в яких зареєстровано приблизно 1350 різновидів квітів. Розвивається екологічний туризм. По біологічному різноманіттю Болгарія займає друге місце в Європі. Болгарія має 3 національні парки, 9 природних парків, 89 заповідників і 2240 природних пам'яток різного походження. У Румунії знаходяться 13 національних парків і понад 500 заповідників. Близько 5,18% території Румунії (12,360 км) є національними парками. Майже половину цієї площі займає дельта Дунаю (2,43% території країни). Найпопулярніша місцевість для еко-туристів – район дельти Дунаю, це болотиста місцевість з безліччю приток і стариць площею близько 6 тис. кв. км. У 1990 році ця область була визнана ЮНЕСКО біосферним заповідником.

Хоча Болгарія займає всього 2% території Європи, в країні зареєстровано близько 40 тисяч історичних пам'яток (7 з яких входять до Списку всесвітньої культурної спадщини ЮНЕСКО), 36 культурних заповідників, 160 монастирів, близько 330 музеїв і галерей. Сюди входять доісторичні знахідки, фракійські гробниці, об'єкти грецької епохи, римські фортеці,

історичні пам'ятники часів Першого і Другого болгарських царств, а також архітектурні пам'ятки епохи болгарського Відродження [4]. Емблематичними для Болгарії можна назвати пам'ятки, включені в список ЮНЕСКО. Румунія володіє великою кількістю значущих культурно-історичних ресурсів. Провідними туристичними центрами Румунії є знайомство з визначними пам'ятками Бухареста, Брашова, Ясси, Орадя, Тімішоари, Сигишоари, Констанци, Алба – Юлії, Клуж-Напоки, Сучава. Особливо привабливим для туристів є район Трансільванія. Також наповнена культурними пам'ятниками область Румунії – Молдова, де багато об'єктів входять до Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО [10].

Румунія займає одне з провідних місць по релігійному туризму в Європі. Найбільш відвідуваним паломниками містом країни є Ясси. Релігійний туризм у місті представлений багатьма церквами і монастирями.

Румунія і Болгарія мають давню традицію виноградарства і виноробства. Туристам пропонують тури по кількох найбільш відомих у Румунії винних льохах. Одним з головних туристичних об'єктів винного туризму є район Мурфатлар, що знаходиться в Добруджі.

Болгарія та Румунія володіє значною кількістю різноманітних подієвих ресурсів. Щомісяця тут проводяться декілька фестивалів. У багатьох болгарських селах збережені давні традиції і звичаї, які активно використовуються для етнічного й подієвого туризму.

Основними туристично-рекреаційними районами Болгарії є Чорноморський з головними морськими курортами країни, Софійський (бальнеологічні), Ріла-Родопський, Старо-Планинський, Піринський райони з гірськолижними курортами та альпінізмом і Північно-Західний район з бальнеологічним туризмом. В усіх районах розвинутий екскурсійно-пізнавальний та екологічний види туризму [4].

Територія Румунії розподілена на 4 області (Трансільванія, Валахія, Добруджа, Молдова), які володіють різноманітними туристично-рекреаційними ресурсами, окремою значимістю вирізняються природні ресурси [6]. В країні відсутній чіткий розподіл на туристично-рекреаційні райони, проте в практиці виділяють наступні: побережжя Чорного моря (купально-пляжний та культурно-пізнавальний: Констанца, Ефорія, Мамає, Нептун, Мангалія), Карпати (гірськолижний: Пояна Брашов, Предял, Сіная, бальнеологічний: Варта Дорней, Бейл-Фелікс, культурно-пізнавальний), Дельта Дунаю (екотуризм), та Нижньодунайська низовина (діловий та екскурсійно-пізнавальний з центром Бухарест).

Туризм – це швидко зростаючий сектор, який є одним з факторів економічного зростання у Болгарії та Румунії. Важливим елементом туристичної інфраструктури є готельно-ресторанне господарство.

Загальна кількість готельних закладів Болгарії у 2018 р. складає 3458 одиниць з кількістю місць 335597. З кожним роком кількість готельних закладів збільшується, що продемонстровано на рис. 4 [8].

В цілому в закладах проживання налічується понад 55000 номерів і кімнат, розрахованих на 111 800 відпочиваючих. [21].

З усіх готелів найбільше налічується 1 та 2-зіркових – 2000, 3-зіркових

1017, 4 та 5-зіркових – 441. В цілому найбільше закладів розташовано у Північній та Південно-Східній Болгарії (Рис. 5).

Найбільше готелів класу «люкс» розташовано у Бургасі (133 готеля); 3-зіркових розміщено у Бургасі (244), Варні (119), Смолян (117); 1 та 2-зіркових розташовано також у Бургасі (471), Варні (268), Смолян (194), Пловдиві (115). Серед туристичних курортів закладами розміщення найбільше мають приморські курорти: Сонячний Берег, Золоті Піски, Св. Константин та Олена, які представлені на рис. 6.

Кількість заселених до готелю склало 7,8 млн. осіб за 2018 рік, цей показник збільшився на 338 тис. осіб порівняно з 2017 роком. З усього числа відвідувачів іноземці склали майже 4 млн. осіб (кількість ночівель склали 17 млн.): подорожуючих з країн ЄС – 2,7 млн. осіб. Найбільше іноземців прибуло з сусідньої Румунії – 568 тис. (Рис. 7).

У Болгарії 74,6% іноземних громадян та 42,5% болгар перебували у 4-х і 5-ти зіркових готелях. Близько 18,9% іноземців та 28,8% жителів Болгарії знаходились у 3-зіркових закладах проживання, а в решті закладів розміщення (з 1 та 2 зірками) – 6,5% та 28,7%, відповідно.

Найвищий показник зайнятості ліжок у 4- та 5-ти зіркових закладах розміщення – 35,0 %, за ними йдуть 3-зіркові заклади розміщення – 23,4%, а з 1 та 2 зірками – 15,7% [20].

Порівняно з Болгарією, у 2019 р. Румунії з 227315 місць проживання тільки 107711 представляли готельні номери, класифіковані категоріями від 1 до 5 зірок, тобто близько 47%.

У 2018 році загальна кількість готельних закладів розміщення становила 8453 з наявною кількістю місць 353835 (Рис. 8).

Готельна інфраструктура Румунії збільшується з кожним роком. З них найбільша кількість 2821 – агро-туристичні садиби, 1709 – пансіонати, 1636 – готелі, 695 – туристичні вілли, 533 – бунгало (Рис. 9).

Найбільше у 2018 році було 3-зіркових закладів розміщення (4448), на 2 місці – 2-зіркові (2252), на 3 місці – 4-зіркові (1002), на 4 місці – 1-зіркові (513) і на останньому 5-зіркові заклади, яких налічувалось 136.

Серед загальної кількості закладів розміщення найбільше розташовано у гірськолижних курортах

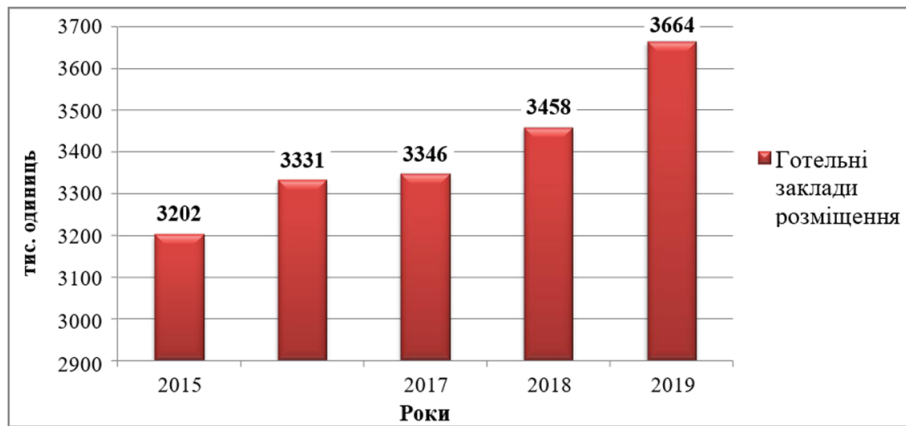

Рис. 4. Загальна кількість готельних закладів розміщення Болгарії 2015-2019 рр. [8]

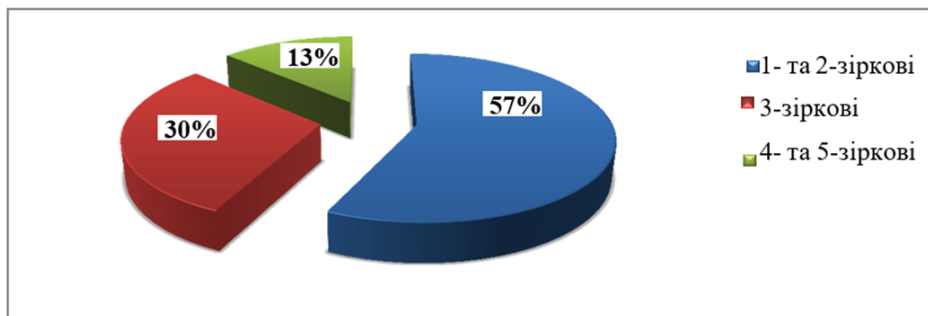

Рис. 5. Класифікація закладів розміщення Болгарії за категоріями [21]

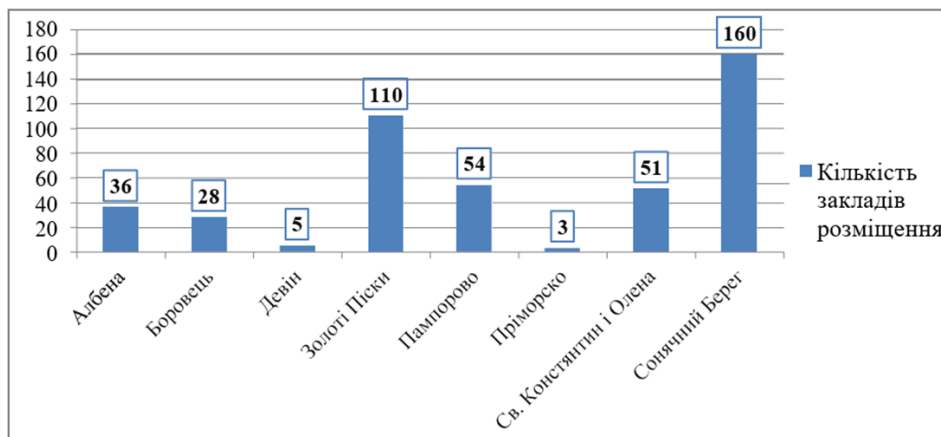

Рис. 6. Кількість готельних закладів розміщення у курортах Болгарії [11]

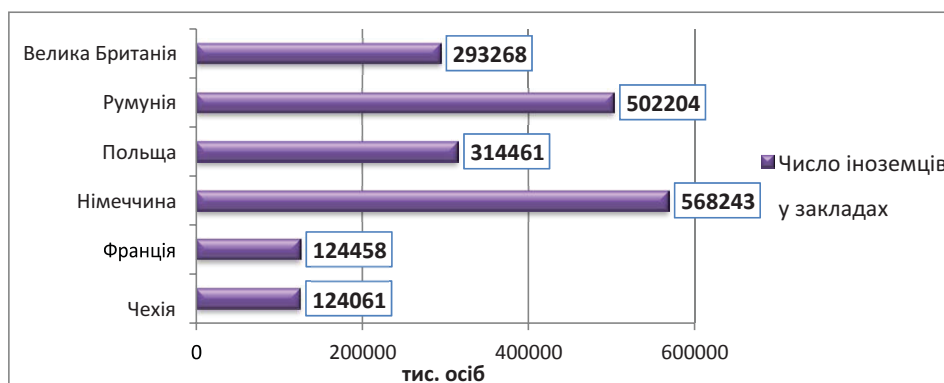

Рис. 7. Топ країн, громадяни яких заселялись до закладів розміщення Болгарії 2018 року [22]

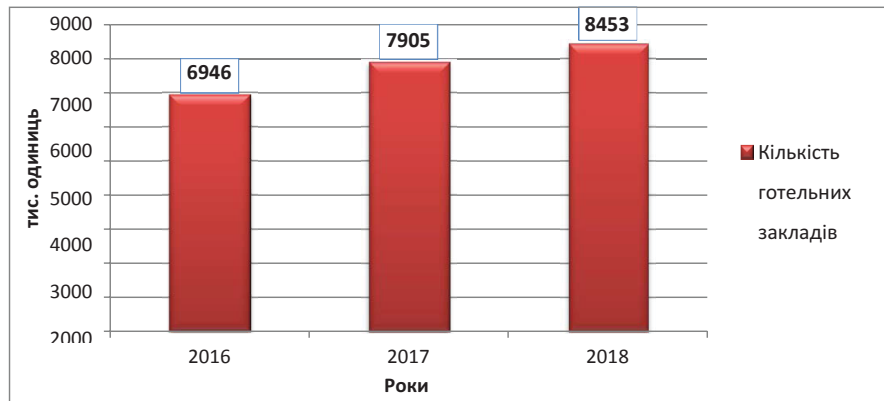

Рис. 8. Загальна кількість готельних закладів розміщення Румунії 2016-2018 рр. [19]

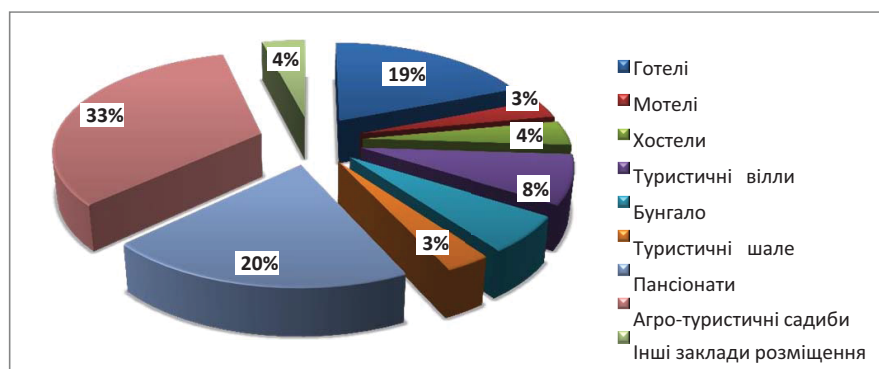

Рис. 9. Відсоткове співвідношення закладів розміщення у Румунії [23]

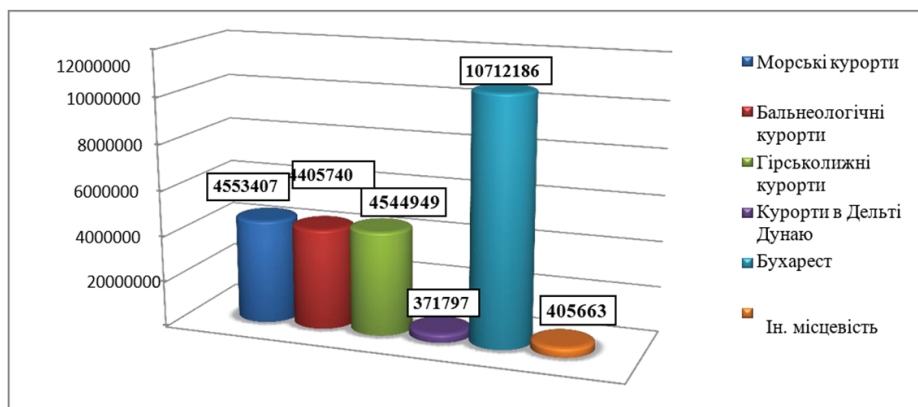

Рис. 10. Кількість ночівель туристів у закладах розміщення Румунії [16]

(2374), у столиці Бухарест налічується 1545, у морських курортах – 766, у бальнеологічних центрах – 594, у Дельті Дунаю – 286 [19].

Найбільша кількість туристів (6,2 млн. осіб), які заселялися до готелів зосереджена в першу чергу в Бухаресті та розташованих поблизу нього містечок. На 2 місці постають гірськолижні курорти із заселеними до готелів 2,2 млн. туристів. На 3 місці – морські курорти із 1,1 млн. осіб, 1 млн. туристів заселились у 2018 р. до санаторно-курортних закладів та

лише 165 тис. туристів заселялись у заклади розміщення в Дельті Дунаю (Рис. 10) [16].

Серед високих показників розміщення у містах можна виділити в Бухаресті (2080,2 тис.), Брашові (1363,0 тис.), Констанці (1312,4 тис.) та Клузі (652,7 тис.) [19].

Найбільше туристів у 2018 році заселялися до 3-х зіркових готелів, на 2 місці – 4-х зіркові готелі, на 3 місці – 2-х зіркові готелі, на 4 місці – 5-ти зіркові готелі і на останньому місці – 1-зіркові готелі.

Переважає більшість туристів, які проживали у готелях: 10,1 млн. – резиденти країни і лише 2,8 млн. туристів – іноземці.

З усіх іноземних відвідувачів, які заселялися до закладів розміщення у 2018 році більшість приїхали з європейських країн (92,4%). 49,2% від загальної кількості заїздів іноземних відвідувачів до Румунії були з країн-членів Європейського Союзу, з них найбільше прибули з Болгарії (27,7%), Угорщини (25,8%), Німеччини (8,5%), Італії (8,1%), Польщі (5,4%) та Великобританії (3,7%) (Рис. 11).

Ночівля румунських туристів у закладах прийому туристів із функціями проживання туристів становила 81,4% від загальної кількості ночей, а ночівля іноземних туристів – 18,6% [19].

Найпоширенішим транспортом, яким подорожують туристи до Румунії є автомобільний: ним приїжджають понад 8 млн. осіб, на 2 місці – повітряний майже 3 млн., на 3 місці – залізничний, на 4 місці – водний [19].

Дохід від готельної інфраструктури складає близько 593 млн. дол. США. Також слід відмітити, що дохід від осіб, що залишалися у готелях за діловими цілями значно перевищує дохід від осіб з особистими цілями (рекреацією, відпочинком тощо).

Заклади ресторанного господарства Болгарії та Румунії представлені своєю традиційною кухнею з персоналом в традиційних костюмах та міжнародною кухнею. Так на сайті Trip advisor розміщено 4504 ресторанів Болгарії і 7686 ресторанів Румунії. Зірками Мішлен відмічено лише три ресторани Румунії, в Болгарії такі ресторани відсутні [5]. Дохід від споживання туристів у ресторанному господарстві Болгарії склав близько 1,2 млн. дол., в той час як дохід Румунії склав близько 19,4 млн. дол.

Туризм в Болгарії грає ключову роль. В 2018 році ріст даного сектору склав 11,7% від ВВП, а загальний вклад, порівняно з 2017 роком зріс на 13,96% – він становить 7,6 млрд. дол. США [14].

Аналізуючи туристичну сферу Румунії, варто відмітити про слабкий та нестабільний розвиток туризму, який у 2018 році склав 5,3% від загального ВВП (у 2017 році він склав 5,4%), що становить 12,7 млрд. дол. США. Незважаючи на менший відсоток туризму у ВВП, туризм у Румунії приносить більший дохід, ніж Болгарії (Рис. 12) [17].

За офіційною статистикою Міністерства туризму Болгарії за 2018 рік туристичний потік становив 9,3 млн. туристів. Порівнюючи з 2017 роком, у 2018 р. туристичний потік збільшився на 4,4%. Це рекордний показник для Болгарії за останні два роки. Болгарія має позитивну динаміку туристичних прибуттів, що перевищує число відправлень [10].

Туристичний потік Румунії у 2018 році збільшився у порівнянні з 2017 р. на 7,27% і становив 11,7 млн. осіб. Найбільше число туристів зосереджено у Центральному регіоні, на 2 місці – Північно-

Східний, на 3 місці – Південно-Східний. Цей результат можна пояснити концентрацією туристичних місць у цих регіонах та їх наявністю у всіх каталогах спеціалізованих туристичних агентств [19].

Проте слід зазначити, що простежується негативне сальдо туризму Румунії, так як число виїзних туристів перевищує в'їзний туристичний потік.

Незважаючи на збільшення виїзного потоку, Болгарія залишається імпортером в секторі туризму і подорожей. На країни Євросоюзу традиційно припадає велика частина в'їзного туристичного потоку в Болгарію. Майже 5,5 млн. туристів – жителі Європейського союзу. Найбільше туристів до Болгарії в 2018 році приїхали з сусідньої Румунії (1,4 млн чоловік, + 20,9%). У першу п'ятірку країн потрапили туристи з Греції (1,1 млн), Німеччини (850 тис.), Туреччини (625 тис.) і Македонії (560 тис.). У топ-10 по візитах до Болгарії потрапили також туристи з Польщі (425 тис.), Сербії (421 тис.), Великобританії (390 тис.) і України (379 тис., зростання на 24,4%) [13].

Серед країн-відвідувачів з Європейського Союзу 2018 р. до Румунії можна назвати Болгарію (27,7%), Угорщину (25,8%), Німеччину (8,5%), Італію (8,1%), Польщу (5,4%), Францію (4%) та Великобританію (3,7%). Найбільше туристичних прибуттів до туристичних міст, які пропонували проживання, були в Бухаресті (991400), Брашові (594 200), Клузі (289800) та Констанці (289100), тоді як кількість ночовок туристів була найвищою в Бухаресті (1,6 мільйона), Брашові (1,15 мільйона), Констанці (874700) та Клузі (526200) [15].

Одним з важливих статистичних показників, визначаючих стан туристичної галузі в країні є доходи від міжнародного туризму. У 2018 році в Болгарії цей показник показав зростання на 8,42% та становив 5,1 млрд. дол. США. Витрати туристів на особисті поїздки (4,3 млрд. дол.) значно перевищують витрати на ділові поїздки (1,3 млрд. дол.). Але ці обидві показники з кожним роком зростають більше ніж на 10% щорічно.

За період з 2015 по 2018 рік доходи від іноземних відвідувачів Болгарії зросли на 34%. Румунія значно поступається Болгарії доходами від туризму – всього 3,3 млрд. дол. США у 2018 році. Румуни витрачають за кордоном на туристичні послуги 3,12 мільярда євро. Середня тривалість перебування в Румунії склала 1,9 дня для резидентів і два дні для іноземних туристів. Туристи в цій країні також витрачають більше на відпочинок та рекреацію ніж на діловий туризм (Рис. 2.17) [19].

Внутрішнє споживання туризму Болгарії та Румунії збільшилось майже на 13%, порівняно з 2017 роком та становить 6 млрд. та 4,5 млрд. дол. США відповідно. Отже внутрішній туризм країн розвивається з кожним роком, приносячи все більший дохід.

Згідно з Національним реєстром туризму в Болгарії діють 3902 туроператорів і туристичних агентств, 180 туристичних асоціацій, 78 туристичних інформаційних центрів і організацій управління туристичними районами [10]. Дохід від туристичних агентств склав 114 тис. дол.

Кількість туристичних агентств Румунії становить 2710. Найбільшу частку в структурі туристичних пакетів для діяльності туроператорів склали послуги розміщення: 53,2% для внутрішнього туризму, 46,0% для виїзного туризму, 45,0% для в'їзного туризму. Далі йдуть транспортні послуги, частка яких склала 28,5% для вихідної туристичної діяльності і 20,3% для вхідної. Напрямок румунських туристів, які подорожували за кордон за туристичними путівками, організованими туроператорами (646,7 тис.) становило 92,2% в Європі (з яких 74,3% в країнах Європейського союзу) [18].

За офіційними даними Євростату, у 2018 р. ціни на туристичні послуги були найнижчими саме в Болгарії. Загалом ціни на турпослуги в Болгарії вдвічі нижчі за середньоєвропейські [9].

Іншим важливим показником є загальний вклад в зайнятість. В Болгарії доля зайнятості досягла 11% або 346,8 тис. осіб від економічно активного населення. До 2027 планується щорічний приріст на 1-2% даного показника, що складе 462091 зайнятих в секторі туризму (16,7% від загальних робочих місць). Доля працівників в туризмі від загального числа в Румунії менша, ніж в Болгарії і складає 6,3%, що становить 532,5 тис. осіб (Рис. 15)[4].

Україна та Болгарія мають тісні торговельно-економічні взаємозв'язки, Україна – один з 10 головних туристичних партнерів Болгарії у Південно-Східному регіоні. Згідно з офіційним Інститутом статистики Болгарії, число туристів з України у 2018 р. становило 487 тис., що на 24% більше, порівняно з 2017 роком. У 2019 році показник кількості туристів продемонстрував рекордне збільшення – 597 тис. Україна входить у топ-10 країн-відвідувачів та займала 6-ту позицію у 2019 році. Головна мета поїздок – це відпочинок та рекреація, а потім лише йде ділова мета (кількість ділових туристів у 2 рази менше, ніж приїжджаючих на відпочинок).

Туристичний потік з Болгарії до України значно менший та з 2017 року йде на спад, серед країн-відвідувачів Болгарія займає лише 22 місце та складає 20 тис. осіб у 2019 р., що на 1187 тис. менше, порівняно з 2018 роком. Головна мета приїзду до України – відвідування родичів в Одеській (тут мешкає 74% всіх болгар України – близько 200 тис.) та Запорізькій (найбільше зосереджує у Приморську) областях, де проживає найбільша болгарська діаспора у світі. З туристичною метою приїздить лише близько 200 осіб [8].

Туристичний потік українських туристів до Болгарії має позитивну динаміку на 86 тис. що-

річно. Туристичний потік болгарських туристів в Україну не має видимих змін та поступово з 2017 року йде на спад. Збільшення українських туристів пояснюється наявністю дешевих путівок та перевезеннями всіма видами транспорту: авіа, залізничних та автобусних до Болгарії, що є привабливим для середнього класу. Туристичні путівки з опцією «все включено» українець може придбати починаючи від 70 євро. Привабливими є автобусні тури.

Україна та Румунія немає тісних взаємних туристичних зв'язків. У 2019 році число українських туристів, відвідавших Румунію становило 1,7 млн. осіб, цей показник збільшився на 119,7 тис. порівняно з 2018 р. (Рис. 16). Спостерігається позитивна динаміка збільшення туристичного потоку на 267 тисяч щорічно. Витрати українських туристів у 2019 році в Румунії склали 34 млн. дол., з яких 24 млн. – витрати ділових туристів. Українці, що заселялися до готелів склали 42 157 тис. осіб, що на 7 тис. більше порівняно з 2017 р. [15].

Кількість приїжджих з Румунії до України з кожним роком зменшується, у 2018 році вона скоротилася на 11,4% та склала 680 тис., в той час як у 2017 році Україну відвідало 791 тис. осіб. Основна мета поїздок – приватна (в основному відвідують Чернівецьку та Закарпатську області), з туристичною ціллю лише близько 300 чоловік відвідує Україну [11].

Головна причина низького в'їзного туристичного потоку до України – недостатнє фінансування в інфраструктуру країни, що спричиняє невідповідність якості наданих готельно-ресторанних послуг та ціни на них, недостатнє просування реклами та маркетингової політики, нестабільна економічна ситуація, недосконалі механізми державного регулювання туризму.

Окремою значимістю для збільшення туристичних потоків слугує туроператорська та турагентська діяльність. В Україні туристичні фірми акцентують увагу на виїзному туризмі, що спричиняє зменшення в'їзного туристичного потоку та зменшення надходжень у бюджет.

Обмін туристами між Україною та Румунією майже відсутній, а українців до Болгарії від'їжджає в рази більше, ніж болгар до України (Рис. 16).

Загалом, всі туроператори України обслуговували 3,376 млн. туристів за 2018 рік. За 2018 рік реалізовано 1560,7 тис. путівок (організаціям та безпосередньо населенню) на 18325,1 тис. днів загальною вартістю близько 37766,0 млн гривень. Фінансові надходження від туристичного збору за підсумками 2018 р. зросли на 29,2% порівняно з попереднім роком і становили 90,7 млн. грн. [1].

Аналізуючи обмін відвідувачами між Україною та Румунією і Болгарією можна зробити висновок, що обмін між Україною та Румунією – двосторонній,

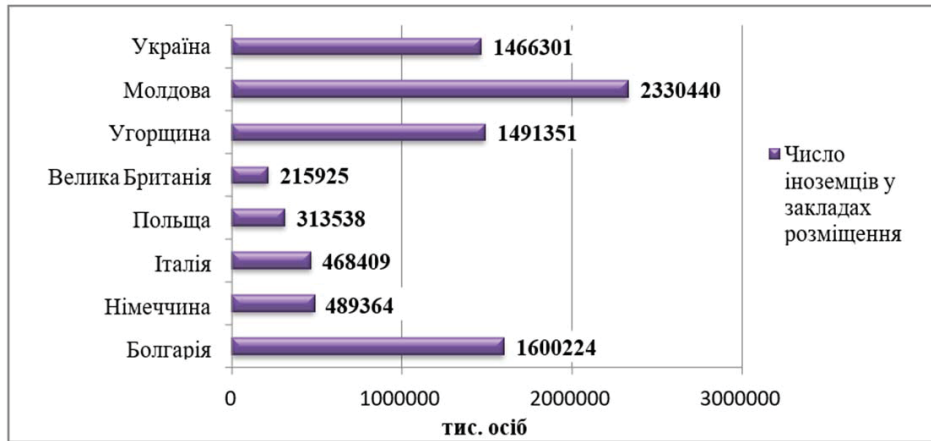

Рис. 11. Топ країн, громадяни яких заселялись до закладів розміщення Румунії 2018 року [23]

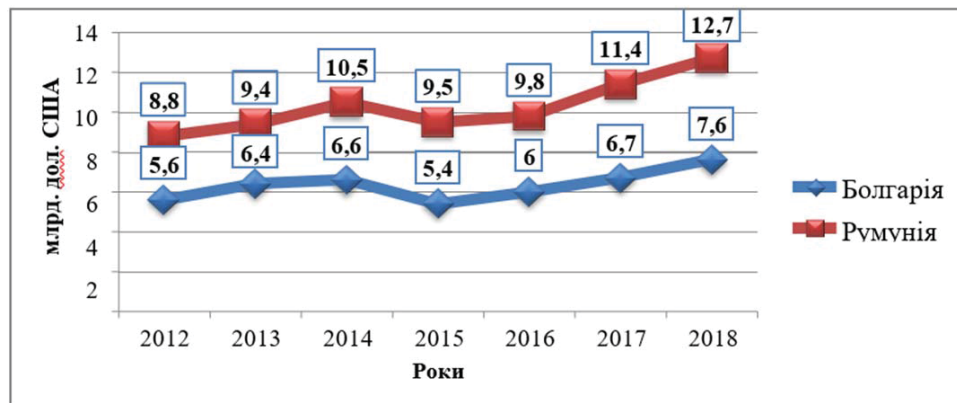

Рис. 12. Загальний внесок туризму в ВВП Румунії та Болгарії, 2012-2018 рр. [14, 17]

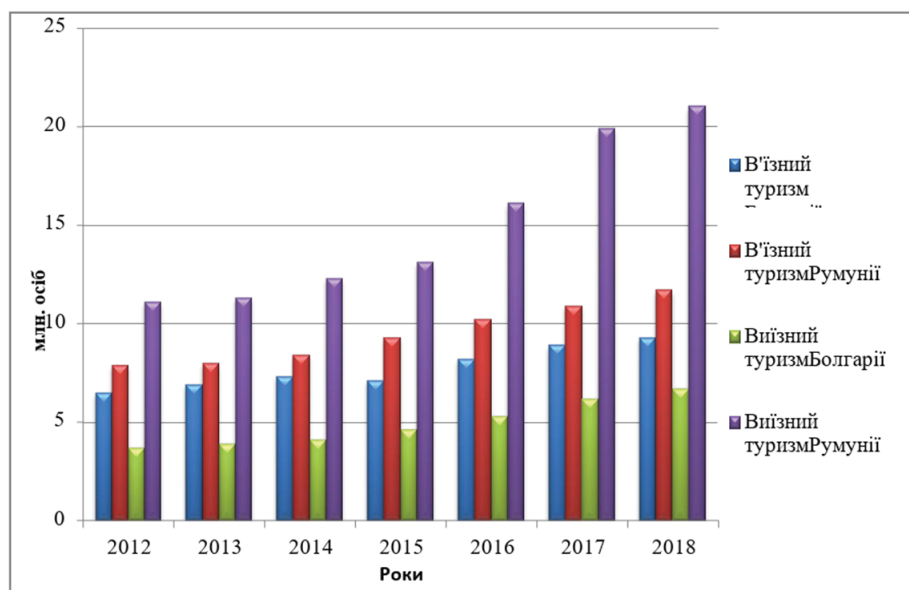

Рис. 13. В'їзний та віізний туризм Болгарії і Румунії, 2012-2018 рр. [14,17]

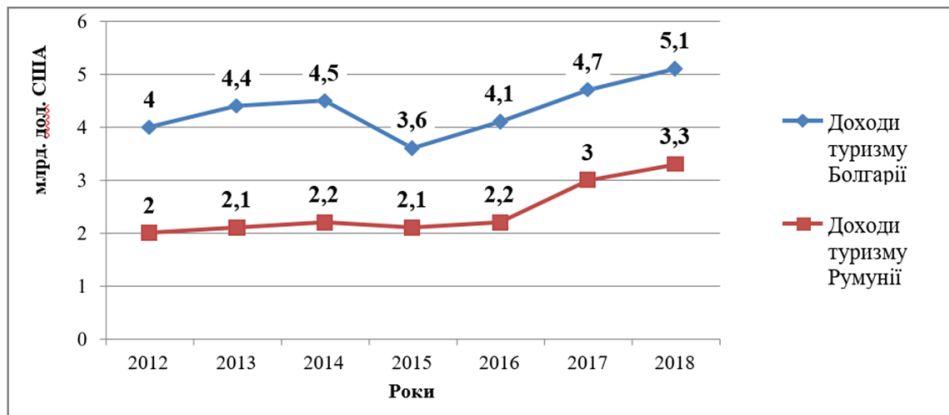

Рис. 14. Доходи Болгарії та Румунії від міжнародного туризму 2012-2018 рр. [14, 17]

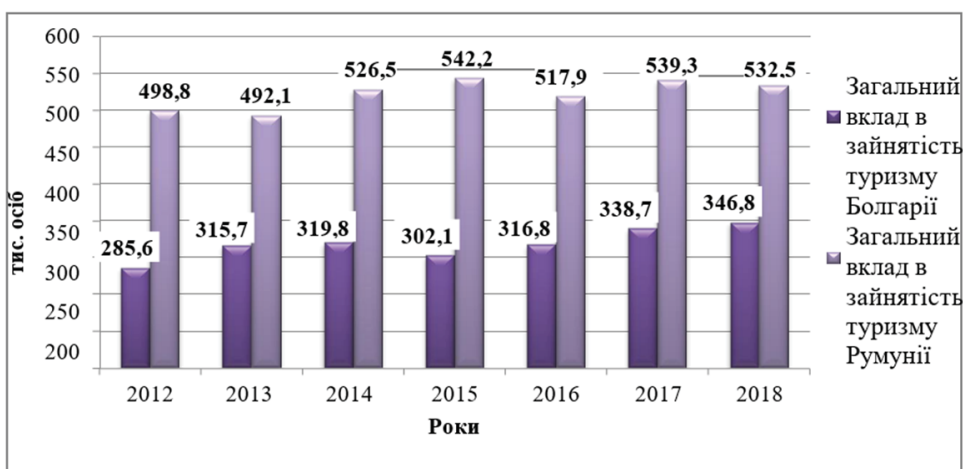

Рис. 15. Загальний вклад в зайнятість туристичної галузі Болгарії та Румунії 2012-2018 рр. [14, 17]

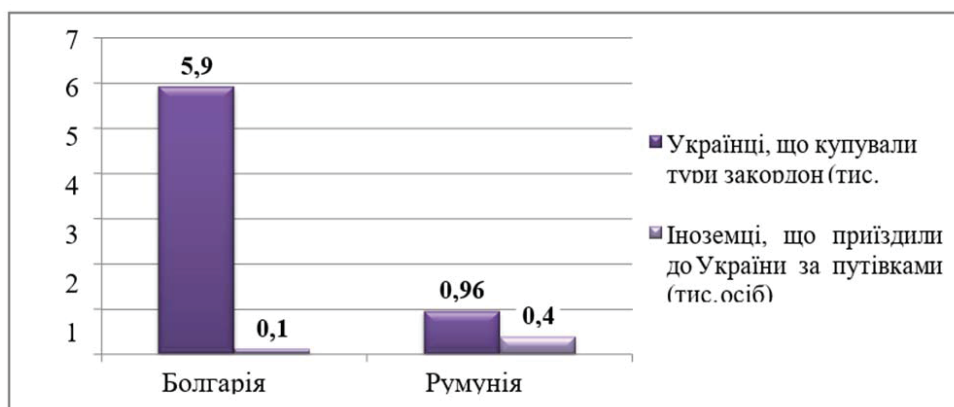

Рис. 16. Число туристів, що користувалися послуг туроператорів та турагентів у 2018 р. [12]

а болгар приїжджає в рази менше, ніж українців. В цілому, головна мета цих поїздок – приватна, а туристичною метою до України румуни та болгар майже не приїжджають. Тому Болгарія займає лише 22 місце в рейтингу країн-відвідувачів України (Табл. 1).

Так як до України приїжджають болгар та румуни зазвичай з метою відвідування родичів, а купально-пляжний та гірськолижний туризм добре розвинені в Румунії та Болгарії, то Україні необхідно розвивати пізнавальний, діловий, науковий та подієвий види туризму. Важливою також є Одеська

Таблиця 1

Рейтинг в'їзного та виїзного потоку у 2018 році

Назва країни	Виїзний потік з України (тис. осіб)	Місце України в рейтингу відвідувачів країни	В'їзний потік до України (тис. осіб)	Місце країн в рейтингу відвідувачів України
Болгарія	48740	8	21507	22
Румунія	14661	7	680123	9

Таблиця складена авторами за матеріалами: [8,12,19]

область, де зосереджено 76% всіх українських болгар, тому доцільно тут проводити етнофестивалі декількох культур: української та болгарської. Це може стати поштовхом до збільшення в'їзного туристичного потоку.

Висновки. Україна та Болгарія мають тісні торговельно-економічні взаємозв'язки. Україна – один з 10-ти головних туристичних партнерів Болгарії у Південно- Східному регіоні. Україна входить у топ-10 країн-відвідувачів та займала 6 позицію у 2019 році. Головна мета поїздок – це відпочинок та рекреація. Аналізуючи обмін відвідувачами між Україною та Румунією і Болгарією можна зробити висновок, що

обмін між Україною та Румунією – двосторонній, а болгар приїжджає в рази менше, ніж українців. Головна мета приїзду до України відвідування родичів в Одеській та Запорізькій областях, де проживає найбільша болгарська діаспора у світі. Тому Болгарія займає лише 22 місце в рейтингу країн-відвідувачів України. Україна та Румунія немає тісних взаємних туристичних зв'язків. У 2019 році число українських туристів, відвідавших Румунію збільшився на 119,7 тис. порівняно з 2018 р. Україні необхідно розвивати пізнавальний, діловий, науковий та подієвий види туризму для збільшення туристичного потоку з Болгарії та Румунії.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Алексеева Т.І., Сліпченко Т.Е. Детермінанти туристичної сфери України. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Міжнародні відносини та світове господарство. 2019. Випуск 28. С. 7-12.
2. Бальнеологічний туризм Румунії. URL: <http://romaniatourism.com/spas.html>
3. Гірськолижні курорти Болгарії. URL: <https://www.tourister.ru/world/europe/bulgaria/snow>
4. Горбунова О.В. Сучасний стан туристичного сектору Болгарії. URL: <https://vestnik.guu.ru/jour/article/view/1001>
5. Кращі ресторани Румунії та Болгарії. URL: <https://www.tripadvisor.ru/Restaurants-g294451-Bulgaria.html>
6. Кучеренко В.С. Рекреаційно-туристичні ресурси Румунії як основа для розвитку туризму. URL: <https://jrnl.nau.edu.ua/index.php/IMV/article/view/3306>
7. Медичний туризм Болгарії. URL: <http://www.bicvarna.com/ru/subsubcategories/situaciya-v-bolgarii/ikonomika-bolgarii/zdravoohranenie-i-medicinskii-turizm>
8. Національний інститут статистики Болгарії. URL: <http://www.nsi.bg/bg/content/11470/>
9. Офіційний сайт Євростату. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/home>
10. Офіційний сайт Міністерства туризму Болгарії. URL: <http://www.tourism.government.bg/bg>
11. Офіційний сайт Національного інституту статистики Болгарії. URL: <http://nsi.bg/>
12. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/tur.htm
13. Статистика Болгарії. URL: <https://knoema.ru/atlas>
14. Скільки туристів відвідало Болгарію у 2018 році. URL: <https://ultramodern-home.ru/2019/02/skolko-turistov-posetilo-bolgariyu-v-2018/>
15. Статистика відвідувачів Румунію 2018 рік. URL: <https://www.wall-street.ro/articol/Turism/238402/numarul-strainilor-care-viziteaza-romania-in-crestere-din-ce-tari-vin-cei-mai-multi-turisti.html#gref>
16. Статистика готельного господарства Румунії 2018-2019 рр. URL: <https://incomingromania.org/2020/01/15/raport-tara-statistici-turism-romania-2019/>
17. Статистика Румунії. URL: <https://knoema.ru/atlas>
18. Статистика туристичної діяльності Румунії у 2018 році. URL: https://insse.ro/cms/sites/default/files/field/publicatii/actiunile_turistice_organizate_de_agentiile_de_turism_2018_0.pdf
19. Статистика туризму Румунії 2018 року. URL: https://insse.ro/cms/sites/default/files/field/publicatii/turismul_romaniei_2019_breviar_statistic_0.pdf
20. Топ – 7 кращів курортів Болгарії. URL: <https://hotels24.ua/news/top-7-luchshih-kurortov-bolgarii-11232053.html>
21. Bulgaria bed places occupancy rate: hotels. URL: <https://www.ceicdata.com/en/bulgaria/accommodation-facilities-annual/bed-places-occupancy-rate-hotels>
22. Bulgaria number of available bed nights 2018. URL: <https://www.ceicdata.com/en/bulgaria/accommodation-facilities-annual/bed-laces-occupancy-rate>
23. National Institute of Statistics Romania. URL: <https://insse.ro/cms/en>

Iryna Volkova, senior lecturer of the Department of Tourism Business and Regional Studies, V. N. Karazin Kharkiv National University, Svobody sq., 6, Kharkiv, Ukraine, 61022, e-mail: volkova@karazin.ua

Anatoliy Parfinenko, Ph.D (History), Associate Professor, Head of Department of Tourism Business and Regional Studies, V. N. Karazin Kharkiv National University, Svobody sq., 6, Kharkiv, Ukraine, 61022, e-mail: parfinenko@karazin.ua, ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5951-0230>

TOURISM DEVELOPMENT IN THE COUNTRIES OF THE WESTERN BLACK SEA COAST (ROMANIA AND BULGARIA) AND THEIR COOPERATION WITH UKRAINE

The relevance of the work lies in the integration processes of Ukraine and the Western Black Sea states of Bulgaria and Romania, the current state and trends in the development of international tourism activities of these countries. The subject of research in the article is the development of tourism in the countries of the Western Black Sea region. The goal is to study the cooperation of Ukraine with the countries of the Western Black Sea region in the field of tourism. Task: research of types of tourism and recreational and tourist resources, tourist infrastructure and activities of Romania and Bulgaria and their cooperation with Ukraine. General scientific methods are used: factor analysis to formalize the cause-and-effect relationships of the studied factors of the influence of tourist resources on the development of types of tourism, system analysis to determine the development of tourist infrastructure and activities. The article examines the types of tourism and recreational and tourist resources of Romania and Bulgaria, on the basis of which they develop. The countries have significant natural, natural-anthropogenic, cultural-historical resources, which contribute to the development of recreational and health bathing and beach, cultural and educational, medical and health balneological, skiing, ecological, adventure and extreme tourism. The paper analyzed the development of tourist infrastructure and tourist activities of the countries. The hotel and restaurant industry of both countries was analyzed. It is quite developed, especially in Bulgaria. Next, tourist activity, tourist flows, and income from tourism are analyzed. The cooperation of Ukraine with the countries of the Western Black Sea region is highlighted. The following results were obtained: based on the analysis of the development of tourism in the countries of the Western Black Sea region, the conditions for Ukraine's cooperation with them were identified. Conclusions: Ukraine and the countries of the Western Black Sea region have all the conditions for international cooperation in the field of tourism.

Keywords: types of tourism, tourist resources, tourist infrastructure, tourist activity, international cooperation.

REFERENCES

1. Alekseeva T.I., Slipchenko T.E. (2019) Determinanty turystychnoi sfery Ukrainy [Determinants of the tourism sphere of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriya: Mizhnarodni vidnosyny ta svitove hospodarstvo* [Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: International relations and world economy], 28, 7-12. (in Ukrainian)
2. Spa tourism in Romania. Available at: <http://romaniatourism.com/spas.html>
3. Ski resorts of Bulgaria. Available at: <https://www.tourister.ru/world/europe/bulgaria/snow>
4. Gorbunova O.V. The current state of the tourism sector in Bulgaria. Available at: <https://vestnik.guu.ru/jour/article/view/1001>
5. The best restaurants in Romania and Bulgaria. Available at: <https://www.tripadvisor.ru/Restaurants-g294451-Bulgaria.html>
6. Kucherenko V.S. Recreational and tourist resources of Romania as a basis for the development of tourism. Available at: <https://jrnل.nau.edu.ua/index.php/IMV/article/view/3306>
7. Medical tourism in Bulgaria. Available at: <http://www.bicvarna.com/ru/subsubcategories/situciya-v-bolgarii/ikonomika-bolgarii/zdravooхранenie-i-medicinskii-turizm>
8. National Institute of Statistics of Bulgaria. Available at: <http://www.nsi.bg/bg/content/11470/>
9. The official website of Eurostat. Available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/home>
10. Official website of the Ministry of Tourism of Bulgaria. Available at: <http://www.tourism.government.bg/bg>
11. Official website of the National Institute of Statistics of Bulgaria. Available at: <http://nsi.bg/>
12. Official website of the State Statistics Service of Ukraine. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/tur.htm
13. Statistics of Bulgaria. Available at: <https://knoema.ru/atlas>
14. How many tourists visited Bulgaria in 2018. Available at: <https://ultramodern-home.ru/2019/02/skolko-turistov-posetilo-bolgariyu-v-2018/>
15. Statistics of visitors to Romania in 2018. Available at: <https://www.wall-street.ro/articol/Turism/238402/numarul-strainilor-care-viziteaza-romania-in-crestere-din-ce-tari-vin-cei-mai-multi-turisti.html#gref>

16. Statistics of the hotel industry in Romania 2018-2019. Available at: <https://incomingromania.org/2020/01/15/raport-tara-statistici-turism-romania-2019/>
17. Statistics of Romania. Available at: <https://knoema.ru/atlas>
18. Statistics of tourism activity in Romania in 2018. Available at: https://insse.ro/cms/sites/default/files/field/publicatii/actiunile_turistice_organize_de_agentiile_de_turism_2018_0.pdf
19. Statistics of tourism in Romania in 2018. Available at: https://insse.ro/cms/sites/default/files/field/publicatii/turismul_romaniei_2019_breviar_statistic_0.pdf
20. Top – 7 best resorts in Bulgaria. Available at: <https://hotels24.ua/news/top-7-luchshih-kurortov-bolgarii-11232053.html>
21. Bulgaria bed places occupancy rate: hotels. Available at: <https://www.ceicdata.com/en/bulgaria/accommodation-facilities-annual/bed-places-occupancy-rate-hotels>
22. Bulgaria number of available bed nights 2018. Available at: <https://www.ceicdata.com/en/bulgaria/accommodation-facilities-annual/bed-places-occupancy-rate>
23. National Institute of Statistics Romania. Available at: <https://insse.ro/cms/en>

Стаття надійшла до редакції 27 березня 2022 р.

Стаття рекомендована до друку 23 квітня 2022 р.